

ЕКСПОРТНІ МОЖЛИВОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН АФРИКИ

EXPORT OPPORTUNITIES OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF FOOD SECURITY OF AFRICAN COUNTRIES

У статті досліджено можливості розширення експорту української агропродовольчої продукції на африканський ринок в сучасних умовах. За оцінкою міжнародних рейтингових організацій визначено рівень продовольчої безпеки країн Африки та встановлено, що продовольча проблема для африканського населення загострюється, а їх продовольча безпека залежить від українського агроекспорту. Проаналізовано динаміку обсягів експорту української агропродовольчої продукції за основними для африканського ринку підгрупами товарів. Останнім часом спостерігається позитивна динаміка, а експортні можливості України в контексті забезпечення продовольчої безпеки країн Африки, незважаючи на триваючі активні бойові дії, достатньо високі. Розглянуто важливі чинники розширення можливостей експорту України, як гаранта продовольчої безпеки, на ринки країн Африки.

Ключові слова: світова продовольча безпека, експортні можливості України, агропродовольча продукція, гарант продовольчої безпеки, африканський ринок.

Ukraine was and remains a guarantor of global food security. Our country is one of the leading exporters of agri-food products on the world market, traditionally ranking high among agrarian countries and being one of the ten largest global producers and exporters of grain, oil, and honey. The demand for Ukrainian agri-food products on the world markets determines the prospects for the development of the country's economy. Ukraine receives its main foreign exchange earnings from the export of agricultural food to geographical regions such as the EU, Asia, and Africa, which together import more than 94% of Ukrainian agricultural products. The search for new opportunities to expand sales markets for Ukrainian agricultural products and ensure Ukraine's interests in the global food security system remains relevant. The possibilities and effectiveness of expanding the export of Ukraine's agri-food products to the African market in modern conditions have been studied. The level of food security of African countries has been determined, and it has been established that the food problem for the African population is worsening, with their food security depending significantly on Ukrainian agricultural exports. The dynamics of export volumes of Ukrainian agri-food products by the main product subgroups for the African market for the period from 2021 to 2023 have been analyzed. Considering the positive export dynamics of Ukraine with African countries, the rapid economic and demographic growth of these countries, and the increasing need to import food products, the African market is an extremely promising market for the export of Ukrainian agri-food products. Ukraine's export capabilities in the context of ensuring food security of African countries, despite ongoing active hostilities, are quite high, and Ukraine's ability to transport products is also improving. It is evident that the expansion of the export of Ukrainian agri-food products to the African market supports the economic stability of Ukraine, the stability of world markets, and the food security of African countries.

Key words: global food security, export opportunities of Ukraine, agro-food products, guarantor of food security, African market.

УДК 339.564:351.823

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.87-10>

Каїра Л.Г.

к.т.н., доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки,
Національний університет
харчових технологій

Kaira Ludmila

National University of Food Technologies

Постановка проблеми. Україна була і залишається гарантом світової продовольчої безпеки. Наша країна являється одним із провідних експортерів агропродовольчої продукції на світовому ринку, традиційно посідає високі місця у рейтингу аграрних держав, входить до десятки найбільших світових виробників та експортерів зерна, олії, меду. Попит на українську агропродовольчу продукцію на світових ринках практично визначає перспективи розвитку економіки країни. Частка агропродовольчої продукції в загальному експорті України за 2023 рік склала 62% на суму 22,1 млрд дол США. Основний валютний виторг від експорту агропродовольства Україна отримала від таких географічних регіонів як країни ЄС, Азії та Африки, які імпортували понад 94% української аграрної продукції. Україна годує 400 мільйонів людей у світі, у планах – нагодувати мільярд, причому більша частка – це африканське населення. Український агроекспорт має значний вплив на продовольчу безпеку багатьох африканських країн. Тобто є потреба Африки в агропродовольчій продукції та є зацікавленість України в роз-

ширенні ринків збуту, постає питання визначення можливостей збільшення українського аграрного експорту на ринки країн Африки та гарантування їх продовольчої безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження нових можливостей розширення ринків збуту завжди цікавили як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, серед яких: Гринь В.П., Гуткевич С.О., Дж. Хікс, Лисюк В.М., Хайек Ф., Хекшер Г. ін. Проблеми продовольчої безпеки на різних рівнях її забезпечення, методів та показників оцінки продовольчої безпеки в теоретичному та практичному аспектах розглядаються: Борзенко О., Гобела В., Дудар В., Кваша С., Лагодієнко В., Liu F., Мостова А., Пепеля В., Стеців І., Smith L. ін. Дослідженням стану торгівлі українською агропродукцією з африканськими країнами присвячені наукові праці Антонюк П.О., Баранюк Х.О., Коляда О.В., Латій Г., Ступницька Т.М. та ін.

Актуальним залишається пошук нових можливостей розширення ринків збуту української агропродукції та забезпечення інтересів України в системі світової продовольчої безпеки.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення рівня продовольчої проблеми на африканському континенті та аналіз можливостей розширення українського агропродовольчого експорту до країн Африки для забезпечення їх продовольчої безпеки в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними міжнародної статистики африканський континент на сучасному етапі – це один з регіонів світу, що швидко розвивається і демографічно, і економічно. Африка – це третій континент світу, це 59 держав і територій, з населенням майже 1,3 млрд осіб, це понад 16% населення світу станом на 2023 рік, а до 2050 року чисельність населення континенту складатиме понад 2,5 млрд осіб. Тому, Африці прогнозують стрімке збільшення населення, постійне збільшення потреби в продуктах харчування та загострення проблеми продовольчої безпеки.

Що стосується економічного розвитку, то аналіз [1] показав, що в 2024 році очікується економічне зростання на 3,8 %, а також очікується, що континент включатиме 11 з 20 економік світу, які найшвидше розвиваються. Зростання економіки африканських країн сприятиме підвищенню їх платоспроможності на світовому ринку. Таким чином, Африка буде другим за темпами зростання регі-

оном після Азії. Незважаючи на багатообіцяюче економічне зростання в останні роки багато африканських країн все ще стикаються з серйозною проблемою забезпечення продовольчої безпеки. Найвищий відсоток недоїдаючих людей у світі сьогодні залишається саме за країнами Африки (понад 20 % населення Африки мають критичну нестачу продовольства). За Глобальним індексом продовольчої безпеки (Global Food Security Index) GFSI-2022 [2], африканські країни займають останні позиції в рейтингу продовольчої безпеки серед 113 країн світу, що свідчить про загострення продовольчої проблеми в цих країнах (таблиця 1). Оцінка рівня продовольчої безпеки надається в балах за 100-бальною шкалою.

Аналіз даних, представлених в табл. 1, показав, що серед 20-ти африканських країн, що займають одні з найнижчих позицій в рейтингу світової продовольчої безпеки, за складовою «Економічна (цінова, фінансова) доступність до продовольства (Affordability)», тобто за фінансовою можливістю придбати продукти харчування, найнебезпечніше становище – в Нігерії (25.5 балів); за «Фізичною доступністю (Availability)», тобто фактичною наявністю продовольства – в Камерун (31.9 балів); за «Якістю та безпечністю (Quality and Safety)» продуктів харчування – Мадагаскар (34.9 балів);

Таблиця 1

ТОР-20 країн Африки із загрозовим продовольчим становищем

Країни	Місце в рейтингу	Підсумковий індекс (GFSI)	Економічна доступність (Affordability)	Фізична доступність (Availability)	Якість та безпечність (Quality and Safety)	Природні ресурси, стійкість (Natural Resources and Resilience)
Єгипет	77	56,0	65,2	54,2	45,9	55,8
Кенія	82	53,0	41,7	52,5	68,8	52,6
Руанда	88	50,6	48,4	51,8	50,3	52,7
Танзанія	90	49,1	45,8	58,7	50,2	41,7
Малаві	91	48,1	33,6	52,9	52,0	58,2
Уганда	93	47,7	48,3	41,0	45,1	57,0
Мозамбік	94	47,3	42,6	49,4	41,8	56,5
Камерун	96	46,4	50,4	31,9	56,5	47,0
Нігер	97	46,3	42,8	41,7	47,0	55,5
Гвінея	99	45,1	37,0	49,0	39,8	56,9
Ефіопія	100	44,5	32,9	44,7	59,3	44,9
Ангола	101	43,7	35,5	43,5	43,9	54,6
Замбія	102	43,5	26,8	46,7	54,2	51,6
Чад	103	43,2	50,1	40,0	44,7	35,9
Конго-ДР	104	43,0	46,9	40,6	43,5	40,1
Судан	105	42,8	35,2	48,2	53,9	35,7
Нігерія	107	42,0	25,0	39,5	55,6	53,7
Бурунді	108-1	40,6	32,5	41,4	52,4	38,6
Мадагаскар	108-2	40,6	39,5	43,0	34,9	44,9
Сьєрра-Леоне	110	40,5	36,6	35,5	41,8	49,8

Джерело: складено за матеріалами [1]

за «Природними ресурсами та стійкістю (Natural Resources and Resilience)» – Судан (35.7 балів). Ці країни за відповідними показниками потребують найбільшої допомоги.

Україна, як країна-гарант світової продовольчої безпеки (з 2021 р. являється членом Комітету зі світової продовольчої безпеки ООН), разом із партнерами постачає продовольство до країн Африки і допомагає вирішувати питання їх продовольчої безпеки. Найбільше потерпають від продовольчої кризи й потребують термінової допомоги такі країни, як: Ефіопія, Судан, Південний Судан, Сомалі, Конго, Кенія, Ємен. В 2023 році серед 36 країн Африки з низьким рівнем доходу та дефіцитом продовольства (LIFDC), 33 африканські країни отримували продовольство українського походження, попри воєнні дії на території України.

За географією експорту основними африканськими імпортерами агропродовольчої продукції з України являються: Єгипет, Марокко, Туніс, Лівія, Алжир, Нігерія, Південна Африка.

За структурою експорту з України в країни Африки експортується агропродовольча продукція за наступними підгрупами товарів (в порядку значимості від більших обсягів експорту до менших): зернові культури (код товару 10); жири та олії тваринного або рослинного походження (код-15); залишки та відходи харчової промисловості; м'ясо та їстівні субпродукти (код-02); продукція борошномельно-круп'яної промисловості (код-11); молоко та молочні продукти (в т.ч. згущене молоко), яйця птиці, натуральний мед (код-04); цукор і кондитерські вироби з цукру (код-17) – цей напрямок сьогодні активно розвивається, зокрема до Камерун, Лівії та Гвінеї. За останні роки спостерігається збільшення експорту продукції з доданою вартістю.

За підсумками 2023 року [3] Україна експортувала 67,5 млн т агропромислової продукції, всього агропродовольства за групами товарів з кодом 1-24 УКТЗЕД – на суму 22,1 млрд дол США. В експорті агропродовольчих товарів до країн Африки по окремим регіонам спостерігаються певні відмінності, проте найбільша частка українського аграрного експорту прийшла на зернові культури – пшениця, кукурудза, і це головні культури для «бідних» африканських країн, а також, на олійні культури – соняшникова олія.

За допомогою статистичних даних [4] проаналізовано динаміку обсягів експорту української агропродовольчої продукції за основними для африканського ринку підгрупами товарів (зернові та олійні культури) за 2021–2023 рр. Роки 2021–2023 особливо важливі для аналізу, оскільки глобальні та регіональні події цього періоду вплинули на агропродовольчий сектор України: 2021 р. – довоєнний період, 2022 р. – початок воєнних дій, 2023 р. –

останній звітний період. Динаміка обсягів експорту української продукції зернових культур та олійних культур до країн Африки за 2021–2023 роки представлена на рис. 1.

Аналіз основних показників експорту агропродовольчої продукції до країн Африки за 2021 рік. До початку вторгнення росії на нашу територію Україна збільшила експорт на африканський ринок. Близько 13,5% загального агропродовольчого експорту України на суму майже 3,8 млрд доларів США належало саме африканським країнам. Обсяг експорту складав: зернових культур (пшениця, кукурудза) – 18 млн тонн; олійних культур (соняшникова олія) – 5 млн тонн. В 2021 році було експортовано в 52 країни Африки, основними країнами-імпортерами були: Єгипет, Марокко, Туніс.

Основні показники експорту агропродовольчої продукції до африканських країн за 2022 рік. 2022 рік був складним через вторгнення росії в Україну, яке суттєво вплинуло на логістичні ланцюги та можливості експорту. Проблеми з експортом мали серйозний вплив на ціни на зернові та олійні культури в африканських країнах, що ускладнило доступ до продовольства для населення і підвищило продовольчу небезпеку. Однак, навіть у цих умовах, Україна продовжила постачання своєї агропродовольчої продукції на африканський континент. Обсяг експорту складав: зернових культур (пшениця, кукурудза) – 14 млн тонн; олійних культур (соняшникова олія) – 3 млн тонн. Обсяги постачань до країн Африки за цей рік зменшилися через вторгнення росії на 55% – до 1,6 млрд доларів США, забезпечивши африканському регіону частку 7,6 % в українському експорті агропродукції і третє місце після країн ЄС та Азії. Головні країни-імпортери в Африці: Єгипет, Марокко, Туніс, Лівія.

Аналіз основних показників експорту агропродовольчої продукції на африканський континент за звітний 2023 рік показав, що попри триваючу війну, Україна активно працювала над відновленням та збільшенням експорту до країн Африки. Були запроваджені альтернативні маршрути для експорту через Дунайські порти та залізничні шляхи через сусідні країни ЄС. Обсяг експорту в Африку за 2023 рік склав: зернових культур (пшениця, кукурудза) – 15 млн тонн (збільшення відбулося через стабілізацію логістики); олійних культур (соняшникова олія) – 4 млн тонн. Основні країни-імпортери цього року: Єгипет, Марокко, Туніс, Лівія, Алжир.

Згідно з вищенаведеними даними спостерігається позитивна динаміка, як загалом в торгових відносинах України з Африкою, так і в експорті агропродовольчої продукції (рис. 1). Головним партнером України є Єгипет, адже на нього припадає лівова частка загального експорту до Африки – майже 35%. Єгипет – головний партнер України

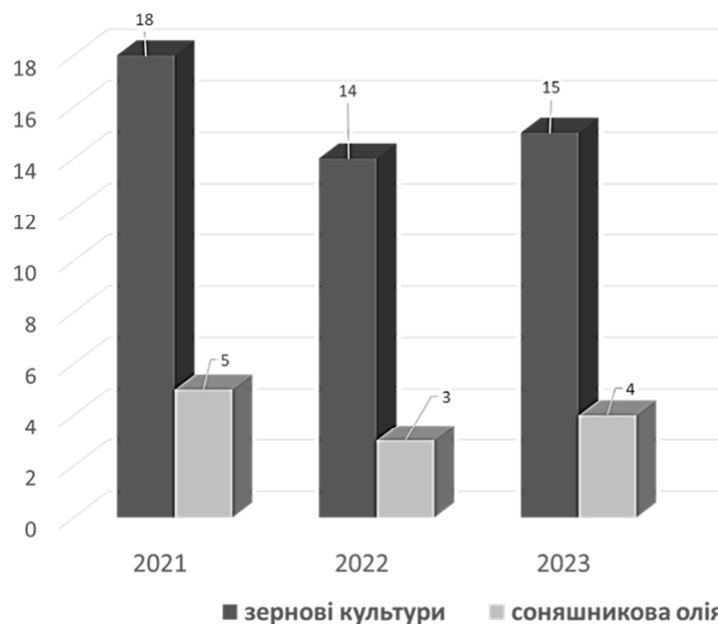

Рис. 1. Динаміка обсягів експорту агропродовольчої продукції з України до країн Африки (2021–2023 рр.), млн тонн

Джерело: побудовано за даними [4]

на півночі континенту. Країна зі 100-мільйонним населенням має розвинуту індустрію, але обмаль сільськогосподарських земель, тому активно закуповує зерно [5]. Саме українська пшениця забезпечує продовольчу стабільність в країні. Експорт агропродовольчої продукції з України в Єгипет за результатами 2023 року збільшився на 63 % і склав в грошовому еквіваленті 1,1 млрд дол США [6].

Важливими чинниками розширення можливостей українського експорту на ринки країн Африки, зміцнення торговельних відносин в африканському регіоні та розширення українсько-африканського співробітництва, є, насамперед: наявність «Стратегії розвитку відносин України з державами Африки» (2022 р.); реалізація Гуманітарної програми «Grain from Ukraine» – «Зерно з України» (2022 р.); отримання Україною статусу країни-спостерігача при Африканському Союзі; створення Африканської континентальної зони вільної торгівлі (AfCFTA). Угода про AfCFTA спрямована на розвиток торгівлі та забезпечення продовольчої безпеки.

Висновки з проведеного дослідження. Проведений аналіз потреб африканського ринку в українській агропродовольчій продукції дозволив дійти висновку що: значна частина імпорту африканських країн - це українська агропродукція; ключовими продуктами в їх імпорті традиційно є зернові (пшениця, кукурудза) та олійні культури з України; незважаючи на постійні зусилля, спрямовані на боротьбу з продовольчою нестабільністю, голод залишається гострою проблемою серед значної частини населення африканських країн, що підтверджується рейтингом GFSI, за

яким в TOP-20 найбільш продовольчо не захищених країн входять країни Африки; імпорт агропродовольчої продукції з України є критичним для забезпечення продовольчої безпеки на континенті. Враховуючи позитивну експортну динаміку України з країнами Африки, стрімке економічне та демографічне зростання цих країн, збільшення потреби в імпорті продовольчої продукції, то африканський ринок – надзвичайно перспективний ринок для експорту української агропродовольчої продукції. Дослідження можливостей розвитку українського експорту для реалізації на ринках країн Африки в контексті забезпечення їх продовольчої безпеки показали, що: Україна має потужний експортний потенціал, який може суттєво розширитися через договір про зону вільної торгівлі (AfCFTA); для України найбільш перспективним експортом на ринки країн Африки є експорт агропродовольчої продукції, його частка займає понад половини всього експорту до цих країн, спостерігається позитивна торгова динаміка; основними країнами-партнерами з Африки є країни Північної Африки, найбільшим споживачем української продукції є Єгипет; незважаючи на сучасні виклики, Україна залишається надійним партнером та гарантом продовольчої безпеки для багатьох африканських країн. Експортні можливості України в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни Африки, незважаючи на триваючі активні бойові дії, достатньо високі: прогноз експертів міжнародних організацій на 2024 рік щодо експорту зернових та олійних культур, а також здатності України транспортувати продукцію покращуються.

Очевидно, що розширення експорту української агропродовольчої продукції на африканський ринок – це економічна стабільність України; стабільність світових ринків; продовольча безпека країн Африки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. CIRPS. Сервіс документів. URL: <https://www.cir-ps.com/post/африка-і-майбутнє> (дата звернення: 15.05.2024).
2. Economist impact. The 11th Global Food Security Index shows a deterioration in the global food environment for the third year, threatening food security. URL: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/> (дата звернення: 16.04.2024).
3. Укрінформ. Український клуб аграрного бізнесу (УКАБ). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3806895-ukraina-cogoric-zbilsila-eksport-agroprodukcii-na-15-ukab.html> (дата звернення: 10.05.2024).
4. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/tsztt/tsztt_u/arh_tsztt2021_u.html; https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/zd/tsztt/tsztt_u/arh_tsztt2022_u.html; https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/zd/tsztt/tsztt_u/arh_tsztt2023_u.html (дата звернення: 14.05.2024).
5. Коляда О.В., Городнича К.В. Сучасний стан співпраці України з країнами Африки у сфері зовнішньої торгівлі товарами та прогноз на майбутні роки. *Інфраструктура ринку*. 2021. Випуск 55. С. 15–20.
6. AgroPolit.com. Мінагрополітика. Річні підсумкові дані агроекспорту. URL: <https://agropolit.com/blog/536-yak-zminivsyia-agroeksport-ukrayini-i-yogo-struktura-za-2023-rik> (дата звернення: 15.04.2024).
7. Антонюк П.О., Антонюк О.П., Ступницька Т.М., Баранюк Х.О. Аналіз стану торгівлі агропродовольчими товарами України з країнами Африки. *Економіка харчової промисловості*. 2019. № 11(2). С. 3–12.
8. Стеців І. Державне управління продовольчою безпекою: концептуальні засади та раціональні підходи. *Економіка сільського господарства та ресурсів*. 2022. № 4. С. 215–243.

REFERENCES:

1. CIRPS. Servis dokumentiv [CIRPS. Service of documents]. Available at: <https://www.cir-ps.com/post/африка-і-майбутнє> (accessed May 15, 2024).
2. Economist impact. The 11th Global Food Security Index shows a deterioration in the global food environment for the third year, threatening food security. Available at: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/> (accessed April 16, 2024).
3. Ukrinform. Ukrainy's'kyi klub ahrarynoho biznesu (UKAB) [Ukrinform. Ukrainian Club of Agrarian Business (UKAB)]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3806895-ukraina-cogoric-zbilsila-eksport-agroprodukcii-na-15-ukab.html> (accessed May 10, 2024).
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/tsztt/tsztt_u/arh_tsztt2021_u.html; https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/zd/tsztt/tsztt_u/arh_tsztt2022_u.html; https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/zd/tsztt/tsztt_u/arh_tsztt2023_u.html (accessed May 14, 2024).
5. Kolyada O.V., Horodnycha K.V. (2021) Suchasnyy stan spivpratsi Ukrainy z krayinamy Afryky u sferi zovnishn'oyi torhivli tovaramy ta prohnoz na maybutni roky [The current state of Ukraine's cooperation with African countries in the field of foreign trade in goods and the forecast for the coming]. *Інфраструктура ринку*, vol. 55, pp. 15–20.
6. AgroPolit.com. Minahropolityky. Richni pidsumkovi dani ahroeksportu [AgroPolit.com. Ministry of Agricultural Policy. Annual summary data of agricultural exports]. Available at: <https://agropolit.com/blog/536-yak-zminivsyia-agroeksport-ukrayini-i-yogo-struktura-za-2023-rik> (accessed April 15, 2024).
7. Antonyuk P., Antonyuk O., Stupnytska T., Baraniuk Kh. (2019) Analiz stanu torhivli ahroprodovol'chymy tovaramy Ukrainy z krayinamy Afryky [Analysis of the state of trade in agricultural goods of Ukraine and African countries]. *Food Industry Economics*, no. 11(2), pp. 3–12.
8. Stetsiv I. (2022) Derzhavne upravlinnya prodovol'choyu bezpekoyu: kontseptual'ni zasady ta ratsional'ni pidkhody [Public administration of food security: conceptual basis and rational approaches]. *Економіка сільського господарства та ресурсів (Agricultural and Resource Economics)*, no. 4, pp. 215–243.